

PAUL EGEDE

av

ERLING DANBOLT

I skyggen av Hans Egedes ruvende innsats blir hans etterfølgere små. Men de var ikke små. Også blant dem var der menn som gjorde en fremragende misjonsinnsats, selv om det ble på en annen måte enn det pionérarbeid Hans Egede fikk å utføre.

Fremst blant Hans Egedes etterfølgere står hans egne sønner, Paul og Niels. Niels kom til å gjøre sin misjonsgjerning som legmann — dels som handelsbestyrer, dels som kateket. Men han var alltid den helhjertede sjelevinner, som overbeviste hedningene med sin godhet og sine kjempekrefter.

Paul ble farens arvtager som misjonær, som bibeloversetter og forfatter, og som leder av misjonsarbeidet i over en menneskealder. Han er av en helt annen legning enn sin far, men han er også en betydelig misjonærpersonlighet. Det er derfor på sin plass å minnes ham ved 250-års dagen for hans fødsel, selv om en ikke kan nevne datoen med full sikkerhet. Kirkebøkene for Vågan mangler, og Paul Egede var aldri sikker på når han var født. Han oppgir forskjellige data, både 8de og 9de, både september og oktober, og snart setter han året til 1708, snart til 1709. Men noe av det må vel være riktig.¹

Helt fra ankomsten til Grønland i 1721 begynte Paul å ta del i misjonsarbeidet, slik som misjonærbarn kan gjøre det. De norske sto der uten mulighet for virkelig kontakt med grønlenderne fordi språkmuren stengte. Det ble barna som først kunne begynne å bryte hull i den. De fikk straks lekekamerater blant grønlenderne. Og Paul var en dristig krabat som snart lærte å ro kajakk som en grønlender. Han ga seg ikke før han kunne snu rundt med kajakken og komme opp igjen på

den andre siden. Det hadde nær kostet ham livet da han første gangen forsøkte seg, for han mistet åren og tapte bevisstheten under vannet. Men en av hans kamerater blant grønlenderguttene fikk tak i ham så han kom seg opp. Så var det å tørke klærne på fjellet så foreldrene ikke skulle få rede på hvor ufor-siktig han hadde vært.

Paul lærte også å kaste med fuglepil på grønlendervis. Men en gang han hadde skutt noen fugler som ble liggende høit oppe på en avsats i fjellet, var det nær gått galt. Et par av matrosene prøvde å klatre opp, men greiet det ikke. Så begynte Paul å klatre oppover, og han kom nesten helt opp. Men da han tok det siste taket, løsnet den stenen han hadde fått fotfeste på og rev med sig et lite stenscred, som gikk over båten og i sjøen utenfor den. Og der sto Paul med fuglene og kunne ikke komme noen vei. Det var for høit til at han kunne hoppe i sjøen. Han visste ikke hva han skulle gjøre, og matrosene ropte ubarmhjertig at han kunne jo bare bli der. Men så slengte han fuglene ned i båten, og tok fatt på å klatre nedover, og det gikk.

Engang gikk bøssen av da en grønlender rakte ham den, og hele haglladningen gikk rett i ansiktet på Niels. Heldigvis var det bare fuglehagl, og Niels kom fra det uten annet mén enn et hagl som ble sittende i pannen hans resten av livet. Det gjorde vondt til sine tider, men ellers ga det ham ord for å være usårbar. Og det kom mange ganger til nytte siden i livet når han hadde å gjøre med angekutter (trollmenn) som ville ham til livs. Det hendte ofte både i hans arbeid som handelsbestyrer og som kateket.

Som kamerat med grønlenderne måtte Paul også tåle atskil- lig erting. Han hadde en kraftig Egede-nese som de moret seg over. Den kunne komme vel med om han holdt på å drukne, mente de, for det var vel ikke så vanskelig å rekke oven vanne med den, så en hadde noe å ta i når en skulle dra ham opp.

Paul og Niels — eller Pavia og Nise, som grønlenderne kalte dem — og deres friske kameratskap med grønlenderguttene, betød meget i den første tiden. For det skapte et tillitsforhold

som var nødvendig om misjonen skulle få inngang. I begynnelsen var grønlenderne nokså uvillige mot de fremmede som slo seg ned blant dem, og de opptrådte direkte truende.

Men Egede lot seg ikke true bort. Han lot guttene bo en mils vei borte i et grønlenderhus hele uken igjennom, de var bare hjemme i helgene. Der var skittent og uappetittlig, så de hadde lite lyst på grønlendernes mat, de så jo at kokekarene ble brukt til utrolig meget annet enn til matlaging. Men de hadde mat med seg og spiste ellers det de kunne skrape skitten av. Her lærte de grønlendernes levesett å kjenne, gikk på jakt og fisket. De gikk også på ski og på skøyter, for det hadde de med fra Norge.

Ofte kunne grønlenderne prøve å skremme dem bort. De slukket alle tranlampene og angekokken hekset med trommer og røster fra de underjordiske, mens noen kvinner satte seg omkring guttene så de ikke skulle stikke av. Gang på gang spurte de om de var redde. Det var de nok, men hver gang svarte de sterkt og bestemt: Nei! Ingen skulle se at de var redde.

Det ble barna som først fanget opp det vanskelige språket. Men de gjorde også masse feil, som grønlenderne moret seg over og ertet dem for. Paul var flink til å tegne. Han tegnet bibelske bilder som Hans Egede benyttet i sin forkynnelse. De oppfant altså et pedagogisk hjelpemiddel, som siden har vært til stor nytte i misjonsarbeidet på alle marker.

Paul forsto etter hvert som han lærte språket hvor uendelig vanskelig det var. Han er vel den første europeer som lærte det grønlandske språk, slik at han virkelig mestret det. Derfor mente hans far at han måtte gå inn i misjonsarbeidet og føre det videre. Det hadde han forutsetninger for som ingen annen.

Men da måtte han ha utdannelse. I 1728 sendte Egede ham til København for å studere. Paul syntes det var stritt å forlate det frie liv på Grønland for å sette seg til med bøker. Han følte seg hjemme på Grønland, selv om han sier han hadde «døiet meer ondt end godt» der, «ja meer end nogen kunde tænke».

Reisen gikk innom Bergen, hvor han var i en måneds tid, september 1728. Her hadde han bodd i tre år som barn og hadde måttet døye de bergenske «tjuagutter»s erting, fordi hans far var «tussete» og ville reise til Grønland. Nå ble han meget godt mottatt sammen med de fem grønlenderne som fulgte med til København.

Da de kom frem til København, ble det stor tilstrømning av folk som ville se de underlige ville. De dro i opptog til slottet for å presenteres for kongen. Paul fikk en privatlærer som skulle forberede ham til artium. Men samtidig med studiene skulle han ta seg av grønlenderne. Og de var ikke så helt lette å holde styr på i storbyen. De døde forresten alle sammen av kopper før et år var gått.

Så lite skolegang som Paul hadde fått, ble det forberedelsen til artium som ble striest for ham. Men han kom gjennom det og ble dimittert til Universitetet 2. april 1731, for å studere teologi. Det hadde han egentlig ikke lyst til. Hans store drøm var å bli sjøoffiser, og kong Frederik IV hadde tilbudt å hjelpe ham frem til det. Men det var Hans Egedes ønske at hans sønn skulle komme tilbake til Grønland og ta opp det misjonsarbeid han hadde slike usedvanlige forutsetninger for. Og Paul kjente seg bundet av det. Lydigheten mot faren ble avgjørende for ham. Men det ble ikke bare en ytre tvang. Gjennom den ble han klar over at det var Guds vilje at han skulle vie sitt liv til Grønland, og han gikk inn for misjonsgjerningen med hele sin personlighet.

Da han hadde studert teologi i bare et par år, ville Misjonskollegiet at han skulle reise til Grønland uten å ta den avsluttende eksamen. De skulle sørge for at Hans Egede fikk bemyndigelse til å ordinere ham på Grønland. Men dette hadde Paul lite lyst til. Han ville ha sin fulle utdannelse før han reiste, og han ba om én dags utsettelse med reisen. På den dagen greidde han å få audiens hos kongen, Christian VI, og han oppnådde ett års utsettelse. Dermed fikk han ta sin teologiske embeds-eksamen, selv om det tvang ham til å legge opp til siste karakter, slik så mange studenter i tids- og pungenød måtte gjøre.

Han ble da teologisk kandidat i 1734, ble ordinert i København 2. april, og reiste kort etter av sted til Grønland. Det var nokså stridt for ham å dra av sted «til kulden og mørket», som han skrev i vitaprotokollen ved ordinasjonen. Men han hadde gjort sitt valg. Fra nå av var hans liv viet Grønland.

Riktignok ble hans misjonsgjerning på Grønland ikke så lang, bare seks år. Da drev sykdom ham hjem. Men om seks år kan synes kort, var det likevel en betydelig misjonsinnsats Paul fikk gjort på Grønland.

Reisen gikk først langt nord til Discobukten, hvor Paul var med å anlegge en ny koloni, Christianshaab. Men så kunne han reise sørover til Godthaab, hvor han traff sine foreldre igjen. Her ble han de to første årene.

I Godthaab hadde de nettopp gjennomlevet den forferdelige koppepidemien. Alt var blitt så meget vanskeligere, for hele strøket omkring Godthaab var blitt avfolket, så handelen vanskelig kunne bære seg. Hans Egede og Gjertrud Rask var nedbrutt av slit og motgang og uro over hvordan det nå skulle gå med arbeidet. Forholdet til de herrnhuttiske misjonærene som var kommet opp i 1733, gjorde det ikke lettere. De sto skarpt imot Egede i en forståelsesløs kritikk av alt han hadde gjort. Paul forteller atskillige trekk fra denne striden som Hans Egede ikke fikk lov å nevne da han utga sine dagbøker fra Grønland. Han gir et blikk bak kulissene, så en ser hvor vanskelig de tyske misjonærer fra Herrnhut hadde for å forstå det pionérarbeid som var gjort, og som deres eget arbeid var avhengig av. De kunne ikke hverken dansk eller grønlandsk og hadde derfor meget vanskelig for å få kontakt med folk. Deres kritikk av Egede er meget urettferdig, og den gjorde hans siste år på Grønland tyngre enn de allerede på forhånd var.

Paul Egede skulle bare vært en vinter i Godthaab, men da de to nye misjonærene som var kommet ut for å fortsette arbeidet i Godthaab, dansken Martin Ohnsorg og nordmannen Andreas Bing, ikke kunne grønlandsk, fant Paul å måtte bli der enda et år, for å føre dem inn i språk og misjonsarbeid. Hans Egede og Gjertrud skulle nemlig ha reist hjem sommeren

1735. Men Gjertrud ble så dårlig at de måtte utsette reisen, og i desember 1735 døde Gjertrud Rask. Paul fikk da sitte ved sin mors dødsleie, og han fikk stå ved farens side i den tunge tiden etterpå da han kjempet seg igjennom en svær anfektelse. Ellers var Paul stadig på besøk rundt omkring blant grønlenderne, og han arbeidet med oversettelser og grammatikk og underviste sine kolleger.

Allerede før Hans Egede forlot Grønland for godt sommeren 1736, reiste Paul nordover for å overta den oppgaven han selv hadde bedt om, å ta opp misjonsarbeid 5 breddegrader lenger nord, i Discobukten. Det var et slitsomt pionéararbeid som ventet på ham her, men han var ung og sterk og tok fatt på oppgaven med friskt mot. Discobukten er så stor som Skagerak. Der var mange flere folk enn i Godthaabstrøket, for fangstplassene var gode. Men folket der nord var kjent for sin stridbarhet, og angekuttene hadde stor makt. Hedenskapet var ubrutt, for misjonsarbeidet hadde ikke rukket så langt nord før. Men jordbunnen var forberedt gjennom arbeidet lenger sør. Grønlenderne dro stadig på reiser langs kysten, fra sørspissen, Cap Farvel, til nord for Disco for å skifte fangstplasser og handle med hverandre. Ryktet om Egede og hans arbeid var derfor nådd over hele vestkysten av Grønland.

Også på andre måter var forholdene annerledes enn dengang Paul kom til Grønland for første gang i 1721. Nå var der ordnede forhold. Der var handelsplasser, regelmessig beseiling, og stadig kontakt med både grønlendere, danske og norske i koloniene. Og så var språkmuren sprengt. Paul talte grønlandsk som en av deres egne og han fikk åpen inngang overalt.

De ytre forhold var temmelig forskjellige fra forholdene lenger sørpå. I Discobukten nådde innlandsisen mange steder helt ned til sjøen, breene kalvet og isfjellene stengte ofte fjorden. Kulden kunne være voldsom. Mens Godthaab ligger på høyde med Steinkjer, ligger Disco på høyde med Tromsø, og der var ingen Golfstrøm, men kald strøm nordfra.

Både Paul og Niels nevner ofte forfrysninger. Niels måtte engang amputere en tå på seg selv fordi han hadde forfrosset

den. Og ofte forfrøs grønlanderne stykker av ansiktet (Dagb. 7/1 1738). Paul forteller at det hendte varm té bunnfrøs i koppen, før han hadde drukket den ut, «endskiøndt der var ild og varme nok i ovnen» (Dagb. 2/4 1737 og 29/10 1737). Når de spiste varm mat, måtte de til slutt skrape isen av tallerkenen (Dagb. 9/11 1737). Og når de stekte kjøtt, kunne det være godt stekt utvendig, mens der ennå var is inni, og isen la seg nedover i skorstenen mens de fyrte i ovnen, så der bare ble små huller igjen til røyken (Dagb. 7/11 1738).

Husene var dårlige, så det var vanskelig å holde dem varme. Det hendte arbeidsfolkene ved kolonien flyttet over til grønlanderhusene fordi der var bedre varme. Men der var det så skittent at det var ikke til å holde ut. Paul overnattet ofte i grønlanderhusene og tok forholdene som de var, men han kunne ikke slå seg ned der. Under en dysenteriepidemi, da han i lengere tid hadde pleiet de syke, ble han selv liggende. Han slo seg da ned på en gammel jakt som lå på land for vinteren. Der hadde han innrettet et gammelt styrehus, han hadde funnet som vrakgods, til et lite rom. Tilbudet fra grønlanderne om å flytte over til dem, ville han ikke ta imot, «saasom den Svaghed fører stor Incommodité med sig, for dem som man skal være hos», sier han (Dagb. 30/4 1737). I Erindringene slutter han omtalen av denne tiden med å si: «Efter at have udstaaet 8 Ugers Tid saa meget Ondt, en smertefuld Sygdom, en utroelig Kulde, Sneedriv ind i min Seng, Sult, Tørst og Mangel paa nødvendig Hielp, Sygdommens Beskaffenhed nødde mig i den skarpeste Kulde at søge hvert Øieblik det aabne Dæk, for ei at blive mig selv utaaelig i min lille Hytte, fik jeg Leilighed i at komme til Kolonien igjen».

Stadig var Paul ute på reiser, til sjøs med båt og til lands eller på isen med hundeslede, når han da ikke gikk til fots. Han var ofte i livsfare, både på grunn av kulden, og når isen gikk opp så han måtte hoppe fra isflak til isflak for å komme til land, eller når hunder og slede gikk gjennom isen. I slutten av oktober 1737 holdt de på å forlise i storm og snøtykke og høy sjø. En uke senere var de på ny i storm og snøtykke så

de måtte oppgi to joller de hadde på slep. En tredje var akterstavnen revet av, men Paul og to matroser rodde avsted med den likevel, sammen med to grønlendere i kajakk, for å ta seg frem til et grønlenderbosted, så de kunne komme i hus. Det var brennkalt. Sjøen slo inn i båten, så de holdt på å gå ned. Til slutt nådde de land, men sjøen brøt så de kunne ikke legge til. Jollen ble kastet på land og knustes, men de kom vel fra det. Grønlenderne i kajakk ble også kastet på land. De måtte så gå i dyp snø halvannen mil, gjennomvåte og forfrosne før de nådde frem til folk. Paul fikk låne en fugleskinnsplens mens de tørket klærne, men den var så full av krypende, at han ikke greidde å ha den på seg.

Dagbøkene er ikke skrevet for et beundrende publikum. Det er offisielle dagbøker, nøkterne og sannferdige, uten sideblikk til galleriet. De er tvers igjennom preget av redelighet. Strabasene nevnes bare i forbigående, det er beskrivelsen av arbeidet som opptar plassen. Paul forteller om sine samtaler med grønlenderne, om deres spørsmål og folkelige fortellinger og hedenske tro. For han som forsto dem fullt ut, kunne de berette fritt om sin tro og overtro og om sine innvendinger mot hans forkynnelse. Det viser oss en misjonær som har tillit og kontakt med folk og som forstår dem. Paul kunne nok ofte opptre med myndighet overfor grønlenderne, men han la aldri hånd på noen. Men Niels kunne gi angekuttene en omgang når situasjonen krevde det. Men han var ikke prest, men handelsbestyrer og hadde myndighet som øvrighetsperson.

Det har ofte vært skrevet at herrnhutterne forkynte et klart evangelium om forsoning og frelse, mens de norske misjonærene talte om skapelsen og første artikkel. Men det er ikke riktig. Det som karakteriserte herrnhutternes forkynnelse, var det følelsesmessige. Her lot de seg lett føre bak lyset av grønlendernes evne til å ta etter og opptre slik de skjønnte misjonærene gjerne så det. Niels Egedes dagbøker forteller ganske typiske eksempler på det og på hvordan forstandige grønlendere reagerte mot det. Men både Paul og Niels Egede forkynte klart om Kristus og hans gjerning og satte den inn i hele åpenbarings-

sammenhengen. I 1740 begynte Paul å oversette Pontoppidans forklaring.

Der ble frukt av forkynnelsen. I Discobukten begynte en vekkelse som satte dype spor. Av stor betydning ble her et par grønlandere, Arnarsak og Hans Pungiok. Arnarsak var en ung pike som ble grepet av Pauls forkynnelse en gang da familien kom forbi på gjennomreise. Det var første gang hun hørte kristen forkynnelse. Hun ba om å få bli på kolonien til hun hadde lært så meget at hun kunne komme til Gud (Dagb. 4/11 1736). Det fikk hun. Og det varte ikke lenge før hun begynte å formane de andre grønlandere (Dagb. 9/12 1736). Snart kunne hun døpes, da hun «bar en inderlig Forlængsel efter at blive forligt med GUD». Hun ble døpt 10. mars 1737. Paul forteller flere ganger om hennes spørsmål, som viser at hun tenkte over det hun hørte og arbeidet videre med det. Hun lengtet etter å komme til alters «til Troens Bestyrkelse og en Forsikring om Syndernes Forladelse», og 15. november 1739 holdt Paul den første grønlandske altergang i Discobukten, for Arnarsak og Hans Pungiok. Arnarsak var ivrig etter å tale med andre grønlandere om troen, og flere av hennes familie ble døpt. Da Paul reiste hjem i 1740, tigget hun om å få bli med. Det fikk hun, og hun var en god hjelper for Paul i arbeidet med oversettelser til grønlandsk. Selv fikk hun utbytte av sitt Danmarksopphold, hva de fleste grønlandere ikke gjorde. Siden kom hun tilbake til Grønland og ble til stor hjelp for misjonærene på forskjellige steder med sin kristelige myndighet og klokskap. Hun døde omkring 1780.

Hans Pungiok var blitt med Paul fra Godthaab og ble døpt 9. desember 1736. Han var også en tur til København og ble en dyktig kateket. Grønlanderne kalte ham «Pavias sjel». Han hadde en sønn som gikk i farens fotspor.

Men der var også mange vanskeligheter som slet på troen. Paul sier engang (Dagb. 14/10 1736) om en grønlander at han aldri har merket så stor «Eftertæksomhed» hos noen grønlander. For det er like sjeldent som å finne en gudfryktig Holmens matros. «Af de Første har jeg seet gandske faae, men

af de Sidste slet ingen.» Litt senere beretter han om en ugudelig matros som dør under eder og forbannelser (Dagb. 27/3 1739). Men noen uker etter dør en annen matros «hvis christelig Endeligt var mig saa glædelig, som den forriges bedrøvelig» (Dagb. 16/4 1739). Det gir et lite blick inn i de vanskeligheter misjonærene hadde med de folk som var knyttet til handel og hvalfangst. De var jo samtidig prester for dem.

Men alle vanskeligheter til tross gikk arbeidet frem. Etter hvert kunne flere og flere døpes. Om dette sier Paul ved hjemreisen i 1740: «Jeg tilstaaer at jeg i Begyndelsen ligesaavel som mange andre, hafde slette Tanker herom (om grønlendernes omvendelse), og lidet Haab at noget frugtbarlig hos dem kunde udrettes, for deres store Koldsindighed og Skiødesløshed i at give agt paa hvad man lærte dem; men nu jeg eftertænker alle Ting, da bliver Skylden mesten vores egen; eftersom vi ikke tilforne haver været i Stand paa en ret tydelig og eftertrykkelig Maade at forestille dem de Guddommelige Sandheder. Sindets Gaver ere ikke saa lette hos dem at de jo, naar de blive cultiverede, kunde erhverve een Færdighed i at raisonnere om en Ting og den efter Fornuften at prøve og undersøge, helst naar den ved GUDs Aand og hans Naade blev helliget og oplyst, som hist og her udi min Journal nok sees Spor udaf. Hvorfore ikke heller er at tvile, at den lille Troes Gnist som findes hos en Deel, jo i sin Tid skal komme til at brænde og saaledes skinde i de endnu Vantroendes Øine, at Gud Fader i Himmelen ogsaa af dem omsider kand blive prisat og æret. Intet mangler uden at de christelige Anstalter til Ungdommens Oplærelse og Opdragelse bliver sat i Verk . . . Kortelig her er intet som kand sætte os i Tvivl om dette Verks lykkelige Succes og Fortgang; Thi her finder ikke Missionen saa mange Forhindringer som i Indien.»

Ved siden av reisene og forkynnelsen for grønlendere og kolonister arbeidet Paul Egede hele tiden med oversettelsesarbeider. Han oversatte en hel del kjernesalmer, noen av dem har vi i Landstads reviderte salmebok: Jesu, dine dybe Vunder (nr. 301), Nu bede vi den Helligaand (nr. 3), Den lyse Dag for-

gangen er (nr. 826), I Døden Jesus blundet (nr. 343). Han nevner også noen salmer vi ikke lenger har i salmeboken, som: Christ stod op af døde (Landstad nr. 343, ikke i rev.), O, du trefoldig Enighed (Kingo nr. 255), Gud Fader udi Himmerig (Kingo nr. 108, Landstad nr. 228) og andre.

Han arbeidet også med bibeloversettelse. I 1737—38 oversatte han 1—3 Mosebok, men gikk så over til Det nye testamente og oversatte Matteus og Markus evangelier 1739—40. Og så fant han at det var til mer praktisk nytte å oversette Pontoppidans forklaring, omarbeidet etter grønlandske forhold. Misjonserfaringen hadde vist ham nødvendigheten av å forenkle.

Det sterke lyset fra sol og snø tok på øynene. Allerede i mai 1737 sier Paul at han knapt kan lese en halv time i trekk. Og det ble ikke bedre. Julaften 1739 klager han over det samme. Det hindret ham sterkt i det oversettelsesarbeid han hadde slike usedvanlige forutsetninger for. Han laget seg et slags snøbriller på grønlandsk vis, en smal fjel med en sprekk i, som han kikket ut gjennom, men det hjalp lite. Til slutt ble det klart at det sto om synet om han ble værende på Grønland. Han bestemte seg derfor til å reise hjem.

Men da hadde han vært der i 6 år i stedet for de 3 år han hadde forpliktet seg til da han reiste oppover. Likevel var det ikke så lett for ham å forlate Grønland igjen. Han var på ny blitt knyttet til det med sterke bånd, så han sier ved avreisen: «Det veed Gud at jeg foer gladere til Grønland end jeg forlod det; men min Beskaffenhed var saaledis, at jeg ikke uden min Helbreds gandske Forliis, kunde der lenger forblive» (Dagb. 4/8 1740, ombord i båten på vei fra Discobukten).

På hjemreisen måtte de søke land i Norge for å reparere skade under storm. De kom da inn til Listerland. Om søndagen var Paul til kirke i Vanse sammen med de to grønlandere han hadde med hjem, Arnarsak og Tullimak. Det var den 21de september 1740. Sognepresten Mag. Tyrholm gjorde gudstjenesten til en misjonsgudstjeneste. Han talte først selv til ungdommen, som han hadde katekisert og oppmuntret dem til å takke Gud

for disse hedninger som var ført over fra mørket til lyset. Så talte Paul Egede på grønlandsk til de to grønlanderne og stilte dem noen spørsmål. Han oversatte så grønlanderens hilsen til menigheten. De hadde uttrykt sin takk til Gud, fordi han hadde gitt menigheten i Norge en slik omsorg for dem at den hadde sendt dem evangeliet. Sognepresten avsluttet så med bønn for grønlanderne og for misjonen.

På Grønland var nye misjonærer gått inn i arbeidet, og det ble ført videre ned gjennom hele århundredet og inn i det nye. Det norske innslag i misjonen var stadig sterkt.

Om Paul Egede ikke lenger kunne fortsette sitt arbeid på Grønland, så kunne han fortsette å arbeide for Grønland. Hele hans senere liv ble viet misjonen. Han hjalp sin far med språkarbeider og ved det grønlandske seminarium, som han overtok ledelsen av da Hans Egede trådte tilbake i 1747. Samtidig var han prest ved Vartov hospital, en stilling han fikk for å få tid til de språklige arbeider. Senere ble han inspektør for den grønlandske misjon, i 1758, fra 1761 med tittel av professor og fra 1779 med rang av biskop. Han fulgte hele tiden arbeidet på Grønland med interesse som Misjonskollegiets konsulent, kanskje helst for lenge. For etter hvert ble forholdene på Grønland sterkt forandret, mens de sto for Paul Egede slik han kjente dem fra sin ungdom. Arbeidet ved det grønlandske seminar betød meget, fordi det forberedte nye misjonærer, både kateketer og prester.

Men den betydeligste innsats gjorde Paul Egede ved sine språklige arbeider. Han kjempet stadig videre for å trenge inn i det grønlandske språks eiendommeligheter. Det var helt forskjellig fra alle andre kjente språk, derfor var det vanskelig å tilrettelegge i leksikon og grammatikk. En kan av Paul Egedes arbeider se hvordan han etter hvert har fått større klarhet over det språk han hadde lært å kjenne og bruke, men som det var så vanskelig å tilrettelegge grammatisk (Thalbitzer).

For det praktiske misjonsarbeid var det av stor betydning at de fire evangelier kunne trykkes på grønlandsk allerede i 1744. Apostlenes gjerninger kom ut i 1758 og i 1766 hele Det

nye testamente. Paul Egede besørget også en forbedret utgave av katekismen med endel salmer i 1756, og senere oversatte han Thomas à Kempis Kristi Efterfølgelse, omarbeidet etter grønlandske forhold (1783). Hans oversettelse av Pontoppidans forklaring ble benyttet i håndskrifter. Senere ble den bearbeidet av andre misjonærer, Sverdrup og Thorhallesen. Det ble den sistes oversettelse, som til slutt ble trykt i 1777.

Det største arbeid Paul Egede utga var det grønlandsk-dansk-latinske leksikon i 1750 og den grønlandske grammatikk i 1760. Det var bøker som ble av grunnleggende betydning for studiet av det grønlandske språk. De er pionérarbeider som på mange måter er bundet av samtidens syn på latin som det grunnleggende språk. Men samtidig sprenger de rammen for den latinske grammatikk og peker fremover mot en ny forståelse av språkproblemene. Den danske grønlandsforsker, språkforsker og etnograf, W. Thalbitzer, sier: «Paul Egedes pionerværker er enestående for sin tid og enestående indenfor den amerikanistiske videnskab . . . Hvis disse værker nu synes forældede, skyldes det tildels det levende sprogs stadige forandringer, tildels den gammeldagse, inkonsekvente ortografi i de første skrifter. Ingen af delene udsletter den videnskabelige værdi af Egedes førstehaands materiale eller æren for at ha foretat den første udforskning av dette vanskelige sprog, og giet os et billede af det, således som det lød for 200 år siden.»

Foruten de språklige arbeider utga Paul Egede også sine dagbøker fra Grønland. De er utgitt på ny i 1939 med noter som også tar med omtalen av herrnhuttermisjonærene, som Egede ikke fikk lov å omtale da dagbøkene første gang ble utgitt. Senere utga han: «Efterretninger om Grønland uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788». Her forteller han mange morsomme trekk fra den første tiden på Grønland. Han kan også omtale grønlendernes innvendinger mot kristendommen i samtaler friere enn en tidligere tid tillot. Vi ser her hans dype forståelse av grønlenderne og hans fordomsfri stilling til deres sagn og overtro.

Paul Egede ble tre ganger gift. Første gang i 1742 med

Elisabeth Frauen, født i Christiania. Hun døde i 1752. I 1753 ble han gift igjen med Maria Kirstine Thestrup som døde i 1768, og i 1771 med hennes søster, Christiane Amalie som overlevde ham. En datter av første ekteskap ble i 1771 gift med den tidligere grønlandsmisjonær Henrik Christofer Glahn, som hadde gjort et betydelig arbeid som misjonær, og som var prest i Hardanger senere i endel år.

Paul Egede døde i København 3. juni 1789.

Paul Egedes innsats på Grønland og etter hjemkomsten bærer så forskjellig preg at en skulle tro det var to forskjellige personligheter en sto overfor. På Grønland var han den djerve uvørne reisemisjonær som gikk inn i de primitive forhold som ingen europeer før hadde gjort. Etter hjemkomsten er han den stuelærde språkforsker. Men det er det språk han lærte på sine strabasiose reiser i stadig kontakt med grønlenderne han arbeider videre med, og det er de grønlendere han hadde lært å se opp til og respektere all primitivitet til tross, han hele tiden har i sine tanker. Han kan ikke lenger nå dem med sin forkynnelse og med sine samtaler med dem om det ene fornødne, men han gir dem Guds ord på deres språk og inspirerer unge misjonærer til å ta opp kampen for å nå dem med evangeliet. Om hans innsats ble av en annen art enn Hans Egedes, ble den likevel av varig betydning for Grønlands kristning. Derfor bør han ikke glemmes i norsk misjonshistorie.

NOTE

¹ I sitt vita i Sjællands stifts vitaprotokoll oppgir P. E. sin fødselsdato til 8. oktober 1708, mens han i enkeassens arkiv nr. 1685 sier 9. oktober 1709.

Bobé holder på 1709 både i «Slægten Egede» i (D) Pers.h. Tidsskr. 1913 s. 270 og i slektstavlen i Egedebiografien fra 1944, s. 291.

Ostermann holder på 1708 både i Inledningen til P. E.s Relationer 1939 s. III og i Nordmænd paa Grønland I, 1940 s. 266. I en note sistnevnte sted mener han dette støttes av P. E.s Erindr. som regner med at han var 12 år ved utreisen til Grønland.

Dette stemmer neppe. I «Erindr. fra 1721 til 1788» sier P. E. først i innledn. s. 3 at han har ført denne dagbok fra sitt 12te år, altså fra det år han fylte 12 år, og når det var 1721, må han regne med 1709 som fødselsår.

Siden omtaler han (s. 1) i en lengere setning farens avståelse av sitt kall, opphold i Bergen og reise til København og forts.: «hvor hans Forslag til Missionens og Handelens Fremme paa Grønland ble allernaadigst approberet. Jeg var den gang 12 Aar gammel. Tre Skibe ble til dette Tog bestemte. Det første Haabet kaldet.» Han sier altså ikke at han var fylt 12 år ved avreisen, men at han var 12 år da disse ting hendte. Det kan godt bety at det var det år han ble 12 år, slik han har sagt ovenfor. Det stemmer med 1709.

På s. 282 sier han at han er i sitt 80de år. Det er i 1788. Her kommer det an på når på året det er skrevet.

I Universitetsmatrikkelen skrev P. E. seg inn i 1731, den 2. april. Og der sier han at han er 23 år gammel. (Købh. Univ. Matrikkel II s. 525.) Hvis dermed menes at han fylte 23 år det året, svarer det til fødselsåret 1708.

Man har altså to vitnesbyrd om hvert av de to årene. Bispeprotokollen og Universitetsmatrikkelen stemmer overens om 1708, mens enkekasen og Erindringer har 1709. Det er derfor vanskelig å si hva som er best bevitnet.

L I T T E R A T U R

Paul Egede: Efterretninger om Grønland uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788 af P. E. Købh.

Poul og Niels Egede: Continuation af Hans Egedes Relationer fra Grønland, ved H. Ostermann. Meddel. om Grønland 120. Kbh. 1939.

Louis Bobé: Slægten Egede i D. Persh. Tidsskr. 1913, s. 268 ff.

Louis Bobé: Hans Egede, Grønlands Missionær og Kolonisateur. Medd. om Grl. 129 nr. 1. Kbh. 1944.

Hother Ostermann: Nordmænd paa Grønland 1721—1814. I 1940 s. 266 ff.

Hother Ostermann: Danske i Grønland i det 18de aarhundrede. Kbh. 1945.

Birket Smith: Kjøbenhavns Universitets Matrikel.

William Thalbitzer: Fra Grønlandsforskningens første dage. Kbh. 1932.

Karl Müller: 200 Jahre Brüdermission. I Band. Das erste Missionsjahrhundert. Herrnhut 1932.

H. M. Fenger: Bidrag til Hans Egedes og den grønlandske Missions Historie. 1721—1760. Kjøbh. 1879.